

**ПРЕДМЕТ ТА КЛАСИФІКАЦІЇ РИТОРИКИ У НАУКОВІЙ ДУМЦІ
ОСТАННЬОЇ ЧВЕРТІ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ**

Стаття присвячена проблемі виникнення і розвитку риторики як науки і мистецтва. Автор проаналізував концептуальні підходи до розуміння поняття риторики, основоположні розділи класичної риторики та класифікацію видів та жанрів ораторського мистецтва.

Ключові слова: риторика, ораторське мистецтво, красномовство, логос, етос, пафос, інвенція, диспозиція, елокуція, меморія, акція.

У сучасну епоху глибоких соціокультурних змін риторика переживає другу молодість і серед суспільних комунікацій посідає одне із чільних місць. Основною тенденцією розвитку сучасної культури у світі є неухильне зростання ролі ідей, що доносяться вербально: слово – письмове й усне – звучить в парламенті, на мітингу, в суді, в інтерв'ю, дискусіях та полеміці [14, 8]. Велику роль в сучасному суспільстві, орієнтованому на цінності демократії, відіграє й власне риторика як мистецтво володіння словом, вміння сформулювати думку, донести до людей її квінтесенцію. За таких умов зростання наукового інтересу до риторики є закономірним, а з'ясування її сутнісних ознак – своєчасним, актуальним завданням. Акумуляовані історичним досвідом знання і вміння зі сфери красномовства повинні працювати в сучасному суспільстві, щоб стати невід'ємним компонентом виховання суспільно активної і гуманітарно освіченої особистості.

Аналіз праць, присвячених риторичі, виявив використання філософського, педагогічного, історичного, лінгвістичного підходів. Вивчення проблем історії та теорії ораторського слова представлено в працях В. Аннушкіна, Г. Апресяна, Н. Безменової, В. Виноградова, О. Гончарової, Л. Граудіної, Г. Михневича, Є. Ножина, Ю. Рождественського; в області лінгвістики риторичі присвячені праці А. Гвоздева, О. Лаптева, М. Шапського; педагогічні, психолінгвістичні і психологічні основи розвитку риторичної компетенції висвітлені в працях Л. Виготського, О. Леоньєва, С. Рубінштейна; теоретичним дослідженням і практичною розробкою методів оволодіння ораторським мистецтвом в Україні займалися такі вчені, як Н. Голуб, Г. Загадарчук, А. Капська, А. Коваль, Л. Мацько, Г. Сагач та інші.

Мета статті – виявити, проаналізувати і розкрити основні концептуальні підходи, характерні для сучасного розуміння риторики як науки і мистецтва.

Мистецтво публічного спілкування своїми коренями сягає глибинних пластів зародження античної культури Стародавньої Греції і Риму. Зародившись одночасно з філософією, риторика була покликана виховувати у ораторів вміння добирати слова для змістовної, переконливої промови, тоді як філософія навчала пошуку істини [11, 39].

Протягом усієї історії існування риторики видозмінювались її визначення, в різні часи на перший план висувалися різні сторони цієї науки. Дослідниця Н. Безменова пропонує класифікацію трьох існуючих груп дефініцій риторики у відповідності до різних історичних концепцій.

Перша група науковців, яку умовно називають грецькою, трактує риторичу як "мистецтво переконання". Платон приписує це визначення Горгію, іноді авторство пов'язують з Ісократом. Так чи інакше, в грецькій античності і в найбільш пізні часи ця дефініція була якщо не єдиною, то центральною у Платона, Аристотеля, Аполлодора й інших філософів і риторів. Ядром *officium oratoris* є концепція переконання. Промова, що покликана звернути в свою віру слухача, виявляється основним типом тексту, який уособлював собою грецьку риторичу.

Друга група дослідників пов'язує риторичу в більшій мірі з особливостями римської цивілізації, яка виявилась надзвичайно впливовою і існувала до середніх віків. Найбільш чітка дефініція зустрічається у давньоримського оратора і педагога Квінтіліана: риторика – *ars bene dicendi* – "мистецтво говорити добре". З цього часу риторика розпочинає свій рух у бік підсилення інтересу до літературно-мовної компоненти тексту, що складає тенденцію, негативно розцінену багатьма історіографами у якості основної причини кризи риторики в більш пізні часи.

Третя група вчених репрезентує дефініцію, що характерна для Середньовіччя і початкового періоду Відродження. Риторичу трактують як *ars orandi* – "мистецтво вищевказаної тенденції, що призвела до остаточного розпаду синкретичності логосу: пізнання (думка) і виприкрашання". Виникнення цього третього "типу" риторики, по суті, є результатом раження (мова) починають своє окреме

існування. Риторика випробовує на собі цей процес, хоча початково була покликана закріпити мислиннево-мовну єдність [4, 14–15].

Загальновідомо, що термін ораторське мистецтво (лат. oratoria) має античне походження. А синонімами до нього є грецьке слово "риторика" (гр. rhetorike) та українське "красномовство". Визначення, які ми знаходимо в енциклопедіях, словниках, підручниках, зазвичай, тлумачаться класично, що правда потім доповнюють поняття, передаючи дещо оновлене бачення класичного предмету риторики.

Так, у виданні "Російська мова. Енциклопедія" риторика визначається таким чином: риторика (грець. rhetorike – ораторське мистецтво) – 1. Філологічна дисципліна, об'єктом якої є теорія красномовства, ораторське мистецтво, способи побудови виразної промови в усіх галузях мовної діяльності (перш за все в різних жанрах письмової та усної мови); близько дотична з поетикою, стилістикою і культурою мови. 2. Загальна назва трактату, навчального підручника, керівництва і т. ін., що містять теорію красномовства [5, 196–197].

А у "Риторичному словнику" української дослідниці З. Куньч знаходимо два взаємодоповнюючих визначення: 1. Риторика – теорія ораторського мистецтва, наука красномовства; 2. Риторика – наука про закони управління мислиннево-мовленнєвою діяльністю [18, 308].

Доктор філологічних наук, російський професор Л. Введенська зазначає, що під ораторським мистецтвом слід розуміти перш за все високий ступінь майстерності публічного виступу, майстерне володіння живим словом та якісну характеристику ораторської мови [6, 209].

Подібно сутність ораторського мистецтва тлумачили ще в період Античності. Наприклад, найвідоміший філософ і грецький теоретик красномовства Аристотель, який першим дав наукове обґрунтування ораторському мистецтву, визначав риторику як "здатність знаходити можливі способи переконання відносно кожного даного предмету" [3, 19]. Варто зазначити, що протягом багатьох століть теоретики красномовства дотримувались такого погляду на риторику, лише дещо переробляючи і розвиваючи його.

Російська дослідниця Л. Граудіна відзначає, що красномовство в часи античності сформувалося в особливий жанр літератури, під яким розумілося ораторське мистецтво. Хоча термін красномовство мав більш широке значення: "дар мови, здатність, вміння висловлюватися красиво і переконливо" [8, 3].

Основоположними категоріями давньогрецької риторики стали: логос (творча думка, висловлена іншим людям), етос (моральне право на переконливу, впливову промову), пафос (емоційна сила слова, що здатна вплинути на серця, спонукати людей до дії в ім'я ствердження добра, тлумачення істини) [14, 9].

У зв'язку з тим, що на ранніх етапах свого розвитку риторика позиціонувалась як нормативна дисципліна, згідно з провідними канонами мистецтва промови, вона складалася з п'яти основоположних частин:

1. Інвенція (invenire quid dicas – "винайти, що сказати") – розробка намірів та концепції.
2. Диспозиція (inventa disponere – "розташувати винайдене") – формулювання і оперування основними поняттями.
3. Елокуція (ornare verbis – "прикрасити словом") – словесне оформлення думки, текстотворення.
4. Меморія (memoria – "пам'ять") – запам'ятовування змісту промови.
5. Аакція (aktio – "рух") – рекомендації оратору стосовно його зовнішності, поведінки, інтонаційно-емоційної виразності.

Сутність предмета риторики як наукової дисципліни перейшла від античних мудреців до риторів і філософів пізніших епох. Як стверджує відомий російський дослідник-слов'яніст В. Аннушкін: "незважаючи на суттєвий прогрес у розвитку різноманітних форм мови, наукове і педагогічне визначення риторики залишається незмінним: це – наука про мову, предметом якої є правила і рекомендації до побудови і ведення промови" [1, 12].

Період розквіту вітчизняної риторики починається з XVII століття, адже саме з розвитком братського руху на Україні набирає сили і освітянський рух. Особливістю вітчизняних риторик XVII–XVIII століть (А. Білобоцького, І. Конановича-Горбацького, С. Яворницького та ін.) був їх світський характер та гуманістична спрямованість [9, 95].

Своєрідно відповідав на питання про характер риторики невідомий автор у книзі "Сказання про сім вільних мудростей", яку в 1672 році переробив М. Спафарій у "Книгу, вибрану коротко про дев'ять муз та про сім вільних художеств". У ній надається визначення наук, зокрема йдеться про виникнення і сутність риторики. На думку М. Спафарія, слово риторика виникло з грецького "еро" чи "рео", що визначається як "глаголю і течу". Відповідно риторику він визначає як мистецтво, причому найдавніше, яке вчить прикрашати промову, мета якої – переконувати [12, 110].

Про риторику як мистецтво прикрашання слова, яке наставляє на правильний шлях та корисне життя добрими словами, пише невідомий автор першого підручника з риторики (1628), за яким на-

вчалися в Київській духовній семінарії. У цей час риторика називали по-різному: солодкомовство, красномовство, солодкогласіння, добромовство, благослів'я, хитромовство, що підтверджує сприйняття її як різновиду мистецтва.

Видатний оратор, автор десяти книг, що складають збірку "Про риторичне мистецтво" (1706), Феофан Прокопович уважав риторика "княгиною мистецтв", "царицею душі", яка не має свого предмета, а охоплює всі предмети, котрі людину оточують та можуть бути об'єктом інших видів мистецтв [12, 110].

У російській риторичній науці XIX століття зазвичай підкреслювалося, що краса і виразність мови потрібна для її переконливості. Такого погляду дотримувалися М. Кошанський ("Частная риторика"), М. Сперанський ("Правила високого красномовства"), М. Ломоносов ("Краткое руководство к красноречию").

На думку М. Кошанського, однією з беззаперечних переваг системи навчання риторики в Росії в першій половині XIX століття був виховний аспект, суть якого він сформулював наступним чином: "...мета загальної риторики полягає в тому, щоб розкрити всі здібності розуму, надати йому і моральному почуттю належний напрям, збудити і підсилити в душі того, хто навчається, любов до всього благородного, великого і прекрасного, і разом з тим навчити виражати свої почуття" [11, 46–47]. Потрібно відзначити, що таке уявлення про мету навчання риторики відповідним чином збігалось з риторичним ідеалом античності.

Ораторське мистецтво ніколи не було однорідним. В залежності від конкретної сфери застосування воно історично підрозділялося на різні види. Ще Аристотель у своєму трактаті "Риторика" класифікував роди слухачів, відповідно до яких природно з'явилися три роди риторичних промов: дорадчі, судові і епідейктичні [1, 24–25].

У II половині XIX століття великого розповсюдження набули риторики, присвячені родам і видам красномовства: духовному (А. Шишков), судовому (П. Сергеїч, А. Коні), військовому (Я. Толмачов), академічному (Т. Грановський, В. Ключевський), дипломатичному, торговому. Виокремлювалося до десяти видів приватних риторик, кожна з яких допомагала регулювати мовне спілкування в суспільстві, визначаючи соціально мовну практику і нормативні оцінки [11, 47].

Сучасна наукова та методична література, спираючись на досвід попередніх риторів, також відмічає розмаїття видів ораторської промови і класифікує їх за різними підставами.

Досить повно класифікація сучасного красномовства розглянута в праці Г. Апресяна "Ораторское искусство". Науковець виділяє наступні роди красномовства: соціально-політичне, академічне, судове, соціально-побутове, богословсько-церковне. Автор в кожному роді красномовства виділяє види в залежності від функцій промови.

Щодо запропонованої класифікації Г. Апресян підкреслює: "рід в ораторському мистецтві – це більш-менш сталий розділ красномовства, котрий певною мірою характеризується загальним предметом, його усно-публічним розглядом, оцінкою й особливістю його найближчих цілей. Але найбільш визначальним тут є спосіб і форма монологічної промови. А стосовно виду, який можна було б визначити і як жанр ораторського мистецтва, то він в межах роду є подальшою диференціацією за ще більш конкретними ознаками публічної промови" [2, 83–84].

Більш уточненою, розширеною і доповненою, на нашу думку, є класифікація А. Михневича. До вже зазначених родів красномовства автор додає: дипломатичне, парламентське, торговельне, військове, діалогічне та лекційно-пропагандистське красномовство.

До академічного красномовства дослідник відносить три основні види: власне академічне (в середовищі вчених – наукова доповідь, реферат, огляд), вишівське (лекція, цикл лекцій) і шкільне (розповідь вчителя, шкільна лекція тощо).

На думку А. Михневича, незважаючи на те, що подібна схема розподілу жанрів мистецтва на роди і види неминує огрублює реальну дійсність, все-таки вона "дає можливість побачити, оглянути все різноманіття живої людської мови, яка використовується не тільки в комунікативній, але й в функції, що впливає" [10, 276].

Російський автор Л. Граудіна виділяє такі роди красномовства: соціально-побутове, академічне і лекційне, дискусійно-полемічне, судове, військове, духовне [9, 16]. Можна помітити, що в цій класифікації відсутнє політичне красномовство. Частково воно згадується в контексті дискусійно-полемічного красномовства – як різновид суперечки.

Отже, поняття "красномовство" та його видова і жанрова класифікації, з одного боку, є відносно усталеними, але з іншого – потребують уточнення та доповнення [7, 17].

У зв'язку з тим, що протягом історії змінювалися типи риторик, видозмінювалося і саме поняття красномовства. На початку XIX століття риторика все більше транспонувалася в площину теорії прози, віддаляючись від аспекту чистої поетики [8, 4]

Російська риторика міцно існувала в теорії словесності до перших десятиліть XX століття. У 20–30 роках риторика як теорію ораторської прози окремі дослідники намагалися реабілітувати, висуваючи припущення про необхідність створити нову соціальну риторика. Так, відомий російський філолог-енциклопедист В. Виноградов у 20-ті роки писав: "В російській філології відроджується інтерес до риторики, його підтримують вимоги суспільного побуту... Причина його виникнення глибше. Вона лежить в принциповому перегляді теорії слова і в зміні загального напрямку лінгвістичних інтересів..." [8, 4].

В умовах відродження риторики сучасні дослідники по-різному визначають предмет риторики та її місце в системі інших дисциплін. На думку сучасних науковців (С. Гурвич, Л. Мацько, Є. Ножин, В. Погорелко, Ю. Рождественський, Г. Сагач, Л. Ткаченко, О. Юніна та ін.), риторика – філософсько-дидактична наука, скерована на формування у людини ефективної мисленнєво-мовленнєвої та комунікативної діяльності [12, 111].

Розглядаючи лінгвістичні основи вивчення риторики, сучасна російська дослідниця Н. Масгутова відмічає тісний зв'язок риторичної науки із загальним мовознавством, яке, досліджуючи закономірності мови, стає науковою базою розвитку теорії і методики викладання риторики. Н. Масгутова доводить, що сучасна риторика безпосередньо пов'язана також і з іншими галузями лінгвістики: з теорією речових актів, стилістикою, лінгвістикою тексту, комунікативною стилістикою тексту, культурою мови, паралінгвістикою, з комунікативно лінгвістикою, теорією комунікації [11].

Незважаючи на те, що в останні десятиліття актуалізувалися багатоманітні лінгвістичні науки, кожна з них вивчає лише одну з граней мовної особистості. У цьому українська вчена і ритор Г. Сагач вбачає суперечність, розв'язання якої передбачає появу цілісного підходу до розвитку мовної особистості. І роль синтезатора, на думку Г. Сагач, покликана відіграти риторика з притаманним їй ідеомовленнєвим циклом [17, 51–52]. А своєрідність риторичної науки дослідниця вбачає в її комплексності, універсалізмі, системності та в безпосередньому стосунку до категорії моральності [17, 56–63].

Л. Мацько дає таке визначення: "риторика – це наука лінгвістична, тобто мовознавча, більше того – живомовна, наука успіху" [13, 6–7]. І відмічає, що предмет риторики формувався у вертикальному та горизонтальному вимірах. Вертикальний вимір характеризується вивченням й описом риторичної діяльності від задуму до тексту, а горизонтальний уособлюється трьома основними родами промов – судовими, дорадчими та епідейктичними [13, 8].

Варто зазначити, що специфіка риторики як навчальної дисципліни визначається її інтегральним положенням в циклі гуманітарних дисциплін, що спираються на мовно-мисленнєву діяльність, словесність в найширшому розумінні.

Суттєво поглиблює розуміння риторики російський професор Ю. Рождественський. Більшість сучасних авторів, як і раніше, дискутують про мову риторики: переконливу, доцільну, ефективну, – і звично обмежують її предмет усною публічною промовою. Ю. Рождественський, не заперечуючи класичних визначень, неодноразово підкреслював, що не достатньо розуміти риторика лише як "вчення про елегантну промову", для нього вона – "мистецтво керування суспільними процесами". Відповідно, за дослідником, риторика пов'язується сьогодні з усіма видами словесності, а не лише з ораторською промовою, як це було в період античності, а самий розвиток передбачає не лише удосконалення мови особистості, але розвиток мови в суспільстві, яке є "запорукою успіху і благоденства суспільства" [16, 10].

У монографії "Античне красномовство як дискурсивний феномен культури" українська дослідниця О. Гончарова, уточнюючи категоріальний апарат риторики, визначає, що термін "риторика" нині вживається в декількох значеннях: 1) як синонім ораторського мистецтва; 2) як теорія красномовства або наука красномовства; 3) як навчальний предмет; 4) як зовнішня краса промови, пишномовність, мовна ефектність. Автор зазначає: "риторика доцільно розуміти передусім як теорію публічного мовлення і як навчальну дисципліну. Розуміння риторики як теорії красномовства дає можливість виділити красномовство в окремий предмет і репрезентувати його як сукупність дискурсивних практик, а риторика – як теоретичний дискурс цих практик" [7, 13–14].

"Генератором" воскресіння риторики в 60-ті роки минулого століття слугували передовсім лінгвосоціотичні ідеї, а наступний, ренесансний, період історичного розвитку риторики, на думку дослідника Ю. Тимошенка, утверджуючи ім'я неориторика чи загальної риторики (*rhetorique general*), посутньо змінив саме уявлення про давню філологічну науку. Відтепер терміном "риторика" почали

окреслювати "правила побудови мовлення на надфразному рівні, закони поетичної семантики, типи непрямих (переносних) значень (риторичних фігур) і поетику тексту (структуру відношень внутрітекстових елементів), включаючи аналіз соціального функціонування текстів як цілісних знаків" [19, 3].

Сучасна риторика в більшості ґрунтується на досягненнях інших наук ХХ століття: мовознавства, теорії мови (Ф. Де Соссюр), психології мови (Ж. Піаже, В. Штерн, Л. Виготський), психології особистості, психолінгвістики (М. Жінкін, Д. Грін, А. Леонтьєв), соціолінгвістики, теорії комунікації, теорії інформації і т. д. (Н. Масгутова). Формування неориторики пов'язано з іменами Х. Перельмана, Ж. Женетта, Р. Барта, П. Гіро. Значний внесок в теорію сучасної риторики зробили російські вчені С. Аверінцев, Н. Безменова, А. Волков [11, 13].

Неориторика, інтегруючи різні дисципліни (лінгвістику, філософію мови, поетику, психологію, культурологію), не розчиняється в них, а має своє дослідницьке поле, яке включає в себе і загальну теорію символу, і теорію тексту, і смислотвірну знакову діяльність.

Головним об'єктом неориторики як міждисциплінарного наукового напрямку є дискурсивні практики; центральною проблемою – сигніфікація, яка розглядається "в широкому семіотичному контексті, що охоплює як власне лінгвістичні, так й інфра- та екстралінгвістичні параметри комунікації, пов'язані з відношенням мови, мислення й культури" [19, 4].

У теорії риторики останнім часом усе очевидніше звучить думка про те, що риторика має формувати свій предмет, опираючись на соціологію, особливо, психологію. Як вважає М. Біллінг, недоліком багатьох концепцій мовленнєвої діяльності є вимога логічної домінанти, що практично усуває необхідність риторичної аргументації. Багато теоретиків погоджуються з думкою, що неориторика слід відкоригувати з позиції сучасних умов мовленнєвої комунікації. А. Лунсфорд та Л. Ід пропонують схему відмінностей риторик [15, 67] (автори, очевидно, під комунікацією мають на увазі інформацію, – К. Г.).

Схема відмінностей риторики

Класична риторика	Сучасна риторика
Людина – істота раціональна, що живе в гармонійному суспільстві. Головне в людині – розум.	Людина – суб'єкт символотворюючої діяльності, людське суспільство фрагментарне. Головне в людині – емоції.
Стосунки між ритором і аудиторією антагоністичні. Комунікація – однонацілена	Стосунки між ритором і аудиторією кооперативні. Комунікація – двостороння.
Мета – переконання.	Мета – комунікація.

Отже, сьогодні риторику можна розглядати як науку про умови, форми і ефективність вербальної комунікації та управління мисленнєво-мовленнєвою діяльністю особистості.

Риторика постає як комплексна, інтегруюча наука, теорія і практика якої опирається на досягнення різних галузей знань (насамперед філософії, педагогіки, психології, лінгвістики, етики, політики) і водночас укріплює міждисциплінарні зв'язки. Постійно розширюється сфера застосування накопичених історичним досвідом риторики правил, значень, прийомів мовлення у найрізноманітніших комунікативних ситуаціях, що посилює роль та відкриває перспективи розвитку риторики в сучасній гуманітарній освіті.

Використані джерела:

1. Аннушкин В. И. Первая русская "риторика" / Владимир Иванович Аннушкин. – М. : Знание, 1989. – 64 с.
2. Апресян Г. З. Ораторское искусство / Г. З. Апресян. – М. : МГУ, 1978. – 280 с.
3. Аристотель. Риторика / Аристотель // Античные риторика / [под. ред. А. А. Тахо-Годи]. – М. : Изд-во Мос. ун-та, 1978. —С. 15–164.
4. Безменова Н. А. Очерки по теории и истории риторики / Наталья Александровна Безменова. – М. : Наука, 1991. – 215 с.
5. Введенская Л. А. Риторика и культура речи / Л. А. Введенская, Л. Г. Павлова. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2003. – 544 с.
6. Введенская Л. А. Культура и искусство речи: Современная риторика : учеб. для высш. и сред. учеб. заведений / Л. А. Введенская, Л. Г. Павлова. – Ростов-н-Дону : Феникс, 1995. – 572 с.
7. Гончарова О. М. Античне красномовство як дискурсивний феномен культури : монографія / Олена Миколаївна Гончарова. – К. : НАККіМ, 2011. – 272 с.

8. Граудина Л. К. Теория и практика русского красноречия / Л. К. Граудина, Г. И. Миськевич – М. : Наука, 1989. – 256 с.
9. Залюбівська О. Б. Спроба аналізу та узагальнення теоретичних положень про риторику [Електронний ресурс] / О. Б. Залюбівська. – Режим доступу : dev.visnyk.edu.ua/ 2004/2/pdf/04zobppr.pdf
10. Лекционная пропаганда: вопросы теории, организации и методики : учеб.-метод. пособие / [И. И. Бражник ; под ред. Б. И. Королева]. – К. : Вища школа, 1989. – 374 с.
11. Масгутова Н. Г. Методическая система обучения основам риторики студентов нефилологических специальностей вузов : дис. на соискание учен. степ. канд. пед. наук : спец. 13.00.02 "Теория и методика обучения и воспитания (русский язык)" / Наталья Григорьевна Масгутова ; Московский педагогический государственный университет. – М., 2003. – 187 с.
12. Мацюк З. О. Риторика – наука чи мистецтво? / З. О. Мацюк // Сучасна педагогічна риторика: теорія, практика, міжпредметні зв'язки : зб. наук. праць за мат. наук. семінару / відп. ред. : Т. А. Космеда ; Львівський держ. ун-т внутр. справ. – Львів : ПАІС, 2007. – 267 с. – С. 109–120.
13. Мацько Л. І. Риторика : навч. посібник / Л. І. Мацько, О. М. Мацько. – К. : Вища школа, 2003. – 311 с.
14. Муштук О. З. Основы общей риторики : учеб.-метод. комплекс / О. З. Муштук. – М. : Изд. центр ЕАОИ, 2008. – 256 с.
15. Овчинникова А. П. Риторика як засіб мовного дискурсу / А. П. Овчинникова // Теоретичні та практичні питання культурології : зб. наук. праць. – Мелітополь, 2002. – Вип. 11. – С. 31–40.
16. Рождественский Ю. В. Принципы современной риторики / Ю. В. Рождественский ; под ред. В. И. Аннушкина. – 3-е изд. испр. – М. : Флинта: Наука, 2003. – 176 с.
17. Сагач Г. М. Золотослів : навч. посібник з риторики для серед. і вищих навч. закладів України / Г. М. Сагач. – К. : Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка, 1998. – Ч. 1. – [S. l.] : [б.в.], 1998. – 253 с.
18. Сидельников В. Что есть современная риторика? / В. Сидельников // Функціонально-комунікативні аспекти граматики і тексту : зб. наук. пр. / Донецький національний ун-т ; ред. кол. І. Р. Вихованець [та ін.]. – Донецьк : ДонНУ, 2004. – 346 с.
19. Тимошенко Ю. Риторика і культура / Ю. Тимошенко // Вісник Черкаського університету. Серія "Філологічні науки". – Черкаси, 2002. – Вип. 31. – С. 3–17.

Гайдукевич Катерина Анатольевна, кандидат культурології

Предмет и классификации риторики в научной мысли последней четверти XX – начала XXI столетия

Статья посвящена проблеме возникновения и развития риторики как науки и искусства. Автор проанализировал концептуальные подходы к пониманию понятия риторики, основополагающие разделы классической риторики и классификацию видов и жанров ораторского искусства.

Ключевые слова: риторика, ораторское искусство, красноречие, логос, этос, пафос, инвенция, диспозиция, элокуция, мемория, акция.

Katerina Gaidukevych, Candidate of Culturology

The Subject Matter and Classifications of Rhetoric in Science of the Last Quarter of 20th – Beginning of the 21st Century

The article is dedicated to the problem of historical development of rhetoric as science and art; its transformations in contemporary world were investigated. By analyzing conceptual approaches to the notion of rhetoric in multiple studies of different periods in history, reveal the core peculiarities of contemporary development of given cultural phenomenon.

It is emphasized that in the period of profound sociocultural changes, rhetoric is revirescent and takes place in a front rank among social communications. The significance of verbal methods of influence to the different auditory is heating up in a contemporary world; consequently the role of ideas which are delivered with the help of developed mass media takes on a dimension. Under these circumstances rhetoric gets into the focus interest of different subject areas that is why the conceptual definition and characterization of its peculiarities at the turn of 20th–21st centuries is of a high priority of the cultural studies.

Different approaches to the rhetoric studies are considered in the article (from the point of philosophy, pedagogics, cultural history, psychology, psycholinguistics and linguistics, study of language), which confirm the necessity to conceive it severalfold, in correlation of theoretical and practical content. It is registered that in every historical period, rhetoric obtained many adequate characteristics, which met the requirements of society, while the researchers comprehend the aspects of subject matter of rhetoric, in accordance to the requirements of their period.

It was ascertained, that the art of public speaking was getting its value gradually. Originated together with philosophy in Ancient Greece, it became an embodiment of the highest achievements Greco-Roman culture and played an important role in the development of education and science of European Middle Ages. During the time of rhetoric's existence, its definitions differentiated, in correspondence of those dominating meanings, which were put in one or another area of this science. There is a range of indicative interpretations and spheres of rhetoric's usage in Ukrainian culture. Thus, the unknown author of the first manual (1628) whereby students have learnt in Kyiv ecclesiastical seminary, qualify it as the art of decorating words, which guides with good words to a right way and helpful life. Rhetoric was referred to as 'sweet speech', 'beautiful speech', 'eloquence', 'crafty speech', 'blessing speech' which confirms its perception as the variety of art. In a second part 19th century there was a wide expansion of rhetoric's areas

which belonged to branch types of it: spiritual, jural, military, academic, diplomatic, and trading. As far as 10 types of private rhetorics were separated; each of them helped to regulate verbal communication, social language practice and normative evaluations in certain spheres of society. Grounded on the experience of previous rhetorics, contemporary science and methodic literature continues differentiation and classification of different oral art types.

The author emphasizes, that today rhetoric becomes an inherent component and a factor of effective communication and shall be regarded not only as the knowledge about conditions, forms, and laws of ruling intellectual speech activity, but first, as integrating science, the theory of which relies upon achievements of a complex of liberal arts, and the practice – upon the specification of a given culture branch.

It is registered, that contemporary researchers (beginning from the second part of the 20th century) under the reappearance of rhetoric call the subject matter of it in a new way, the same as its place and role in a system of other disciplines. Thus, rhetoric is determined as philosopho-didactive science, directed on a person's formation of effective conversation and communicative activity. More and more obvious sounds the idea that rhetoric has to form its own subject matter, first of all grounded on the newest psychology and sociology data, which provide the ability to form rhetoric reasoning, and step away from logic dominant conception of communication practice.

The author claims, that many theoreticians see the neorhetoric, as a science, which needs updates from the position of contemporary conditions of communication activity. Indeed, neorhetoric by integrating different disciplines (linguistics, semiotics, language philosophy, poetics, and psychology) doesn't dissolve among them, but creates its own scientific field, which includes both: the common theory of symbol, the theory of text, and forming the meaning of sign activity.

Rhetoric is registered to fairly take place among the system of contemporary humane knowledge, and meets all the necessary requirements as for its determination as a science and art used widely in the most manifold situations of lingual communication.

The author claims, that today rhetorics remains as a complex science, theory and practice of which relies upon different knowledge branches achievements, whilst strengthen the inter-discipline relations; it opens real perspectives of its development, in the first instance, in contemporary humane education by constant expanding the sphere of collected by historical experience rools, meanings and speech techniques.

Key words: rhetoric, oratory, eloquence, logos, ethos, pathos, invention, dysprosium, elocution, memoria, action.